

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Фінансове забезпечення державного соціального страхування населення України на випадок безробіття

Студентки 2 курсу, 2м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Осадчук Анастасії
Юрїївни

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Савченко Наталія
Григорівна

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ	6
1.1. Місце і роль державного соціального страхування на випадок безробіття в системі соціального захисту населення.....	6
1.2. Механізм формування та використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття	10
РОЗДІЛ 2. СТАН ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ	17
2.1. Нормативно-правові основи реалізації державного соціального страхування на випадок безробіття	17
2.2. Аналіз розвитку формування та використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття	21
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ	33
3.1. Міжнародний досвід реалізації соціального страхування на випадок безробіття.....	33
3.2. Вдосконалення фінансового забезпечення державного соціального страхування населення на випадок безробіття в Україні.....	37
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Соціальний захист безробітних є невід'ємною складовою державної політики сприяння зайнятості в багатьох країнах світу. Одним з основних механізмів підтримки доходу для безробітних є страхування на випадок безробіття, яке активно розвивається від початку минулого століття. В Україні цей вид страхування входить до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. В нинішніх умовах економічної, соціальної та політичної кризи спостерігається зростання кількості безробітних, в тому числі за рахунок внутрішньо переміщених осіб. З огляду на загострення проблем соціального захисту безробітних, які підсилюються скороченням надходжень страхових внесків, особливої актуальності набуває дослідження механізму фінансування соціального страхування на випадок безробіття в Україні.

В останні десятиліття питання удосконалення функціонування фондів державного соціального страхування в умовах ринкової економіки знайшли своє відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців: Ш. Бланкарта, В. Лексина, Е. Лібанової, І. Чугунова, І. Кичко, І. Запатріної., Д. Полозенка, В. Роїка, А. Шведова, В. Тропіної, Л. Момотюк. Проблематиці становлення та розвитку системи соціального страхування в Україні приділялася певна увага вітчизняних науковців Л. Васечко, О. Губар, Е. Лібанової, Б. Надточія, О. Палій, С. Юрія та інших.

Питання регулювання зайнятості та безробіття знайшли відображення у працях вітчизняних науковців, таких як: С. І. Бандура, Д. П. Богиня, І. К. Бондар, Е. М. Лібанова, О. А. Чурилова та багато інших. Значний внесок у вивчення проблем стосовно аналізу безробіття зробили іноземні вчені, зокрема: П. Дайамонд, Р. Джекман, А. Сміт та ін.

Віддаючи належне існуючим напрацюванням в даній сфері слід наголосити на необхідності продовження наукових досліджень в напрямку

моніторингу якості втілення законодавчо передбачених напрямів соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Метою роботи є обґрунтування теоретичних та практичних засад розвитку фінансового забезпечення державного соціального страхування населення на випадок безробіття в Україні, розробка напрямів удосконалення механізмів функціонування державного соціального страхування на випадок безробіття з метою сприяння зайнятості населення.

Виходячи з мети, в роботі були поставлені та виконані наступні **завдання**:

- визначити місце і роль державного соціального страхування на випадок безробіття в системі соціального захисту населення;
- розкрити джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття;
- дослідити нормативно-правові основи реалізації державного соціального страхування на випадок безробіття;
- проаналізувати сучасний стан формування доходів та здійснення видатків Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;
- здійснити огляд міжнародного досвіду соціального страхування на випадок безробіття;
- розробити напрями розвитку фінансового забезпечення державного соціального страхування населення на випадок безробіття в Україні.

Об'єктом дослідження виступає система державного соціального страхування населення на випадок безробіття.

Предметом дослідження є механізм формування і використання фінансових ресурсів державного соціального страхування населення на випадок безробіття.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань у роботі застосовано сукупність загальних та спеціальних методів і підходів: теоретичного узагальнення, систематизації, історично-логічний метод,

методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, економіко-математичні, статистичні методи та ін.

Інформаційну базу даного дослідження складають нормативно-правові акти з питань соціального страхування на випадок безробіття; статистичні матеріали Державної служби зайнятості населення України, Державної служби статистики України, Фонду соціального страхування на випадок безробіття, а також монографії та наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

Практичне значення результатів кваліфікаційного дослідження полягає в тому, що вони підтверджують необхідність реформування структури видатків бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття в напрямі підвищення питомої ваги видатків на професійне навчання та перепрофілювання спеціальностей безробітних, а не на нарощування обсягів допомоги по безробіттю при зростанні чисельності безробітних. Розроблені рекомендації з удосконалення механізму фінансового забезпечення державного соціального страхування на випадок безробіття можуть бути використані в роботі органів Державної служби зайнятості населення.

Структура та обсяг роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (53 джерела) та додатків. Повний обсяг випускної кваліфікаційної роботи – 62 сторінки, 5 додатків на 5-х сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

1.1. Місце і роль державного соціального страхування на випадок безробіття в системі соціального захисту населення

Важливим здобутком нашої країни на етапі становлення ринкової економіки є створення системи соціального захисту населення від безробіття, що ґрунтується на принципах соціального страхування.

Система соціального захисту безробітних є невід'ємним елементом державної політики всіх розвинених країн. Вона включає в себе дві системи: страхування на випадок безробіття, засноване на трудовому і страховому стажі з урахуванням рівня заробітної плати, і соціальне забезпечення для підтримки життєвого рівня, що надається після перевірки нужденності. Найбільш поширеною в розвинених країнах державною програмою підтримки доходу для безробітних є страхування на випадок безробіття. Процес становлення і розвитку інституту страхування на випадок безробіття зайняв не одне десятиліття. Зародившись на межі XIX і XX століть, страхування від безробіття активно впроваджувалося в практику більшості розвинених країн на початку минулого століття при активній підтримці профспілок і до кінця 1940-х років стало невід'ємною складовою національних систем соціального захисту [6, с. 45—46].

Соціальне страхування на випадок безробіття є важливим елементом будь-якої соціально-орієнтованої держави. Відповідно до ст. 1 Конституції "Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою" [19], при цьому "права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави" (ст. 3).

Соціальне страхування на випадок безробіття є частиною загальнообов'язкового державного соціального страхування, що визначається

як система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення, страхові виплати та надання страхових послуг застрахованим особам за рахунок коштів Фонду соціального страхування [9, с. 112]. Щодо поняття соціального страхування на випадок безробіття, то згідно із Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття (далі — страхування на випадок безробіття) визначається як система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття [9, с. 113]. Отже, з цього визначення випливає, що соціальне страхування на випадок безробіття для застрахованої особи представляє собою гарантію забезпечення належного рівня життя та заробітку у випадку настання з незалежних від застрахованих осіб страхового випадку — безробіття.

Із розвитком суспільства місце і роль соціального страхування в суспільстві зростають, що обумовлено все більшим охопленням населення обов'язковим соціальним страхуванням, переходом колишніх соціалістичних країн від державного соціального забезпечення до сучасних систем соціального захисту населення, розвитком демократії й підсиленням соціального захисту найважливіших прав людини у сучасних цивілізованих державах, розширенням програм соціального страхування та іншим.

На сучасному етапі розвитку та формування ринкових відносин, одним з найголовніших напрямів діяльності нашої держави є вирішення питань соціального страхування як основи соціального забезпечення її громадян. Конституцією України нашу державу проголошено як соціальну, тобто її соціальна політика повинна спрямовуватись на створення належних умов для достойного рівня життя і вільного розвитку особистості. Соціальне страхування як складова частина соціального захисту відіграє значну роль у

житті громадян України, особливо тих, хто втратили можливість забезпечувати себе самостійно. Проте остаточного вигляду система соціального захисту ще не отримала і перебуває у процесі постійного реформування.

Соціальний захист населення - це системне поняття, що передбачає використання різних форм та методів соціального захисту з дотриманням диференційованого підходу до кожної людини або соціальної групи" [6, с. 21].

Матеріальною основою для виконання цих завдань виступають цільові фонди: Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Фонд соціального страхування на випадок безробіття. Загалом діяльність зазначених цільових фондів спрямована на виконання загальних функцій соціального страхування, які, в свою чергу, відіграють важливу роль при проведенні державою ефективної соціальної політики. Так, до функцій соціального страхування в цілому і соціального страхування на випадок безробіття, зокрема, відносять:

- захисна функція, яка полягає в підтримці сформованого матеріального рівня застрахованого, якщо звичайне джерело доходу стає для нього недоступним;
- компенсаційна функція, що полягає у відшкодуванні збитку за допомогою матеріального відшкодування втрати заробітку, а також оплати послуг у зв'язку з лікуванням, реабілітацією, профорієнтацією;
- відтворювальна функція, яка полягає в тім, що соціальне страхування покликане забезпечувати застрахованим (і членам їхніх родин) покриття усіх витрат, достатніх для нормального протікання відтворювального циклу, що охоплює практично весь життєвий цикл, у випадку хвороби, старості, інвалідності, безробіття, вагітності;
- перерозподільча функція, яка визначається тим, що соціальне страхування значно впливає на суспільний розподіл і перерозподіл: соціальні виплати збільшують частку створеної вартості, що направляється на

споживання застрахованим; це полягає в поділі матеріальної відповідальності за соціальні ризики між усіма застрахованими, усіма роботодавцями і державою [27, с.45].

Слід зазначити, що важливими принципами реалізації державного соціального страхування населення на випадок безробіття в Україні є:

- законодавче визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;
- обов'язковості страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору(контракту) та інших підставах, передбачених законодавством про працю, та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності;
- обов'язковості фінансування страховим фондом витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, у обсягах передбачених законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»;
- солідарності та субсидування;
- державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав;
- цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;
- паритетності представників усіх суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття в управлінні даним видом соціального страхування.

Таким чином, соціальне страхування на випадок безробіття можна уявити як соціально-економічну систему, що ставить за мету створення загальнонаціональної організації взаємодопомоги обов'язкового характеру, яка зможе діяти з найвищою ефективністю лише в тому випадку, якщо вона буде всеохопною як з точки зору охоплення нею населення, так і з точки зору покриття ризиків.

Крім того, слід підсумувати, що соціальне страхування на випадок безробіття є найважливішим для соціального розвитку інститутом, що слугує для реалізації ідей солідарності і доступності соціального захисту.

1.2. Механізм формування та використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття

Успішний розвиток ринку праці, ефективність заходів сприяння зайнятості населення значною мірою залежать від стану і тенденцій фінансового забезпечення вітчизняної системи соціального страхування на випадок безробіття. Фінансове забезпечення механізму реалізації системи соціального страхування на випадок безробіття в Україні, як це і прийнято в світовій практиці, проводиться через Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття створювався як правонаступник Фонду сприяння зайнятості населення для управління страхуванням на випадок безробіття, провадження збору та акумуляції страхових внесків, надання фінансової допомоги працівникам, яким загрожує звільнення, контролю за використанням коштів, здійснення інших функцій згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [35] і статутом Фонду.

Фонд є централізованим цільовим фондом, некомерційною самоврядною структурою, що організовує свою діяльність за рахунок: страхових внесків страхувальників, роботодавців, застрахованих осіб, що сплачуються на умовах і в порядку, передбачених Законом та іншими законодавчими актами; асигнувань державного бюджету; сум фінансових санкцій за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків та використання коштів Фонду, недотримання законодавства про зайнятість населення, а також сум адміністративних штрафів, накладених на посадових

осіб та громадян за такі порушення; коштів служби зайнятості, отриманих від надання платних послуг підприємствам і організаціям; доходів, одержаних від тимчасово вільних коштів Фонду, у тому числі резерву коштів, на депозитному рахунку; благодійних внесків підприємств, установ, організацій та фізичних осіб; інших надходжень відповідно до законодавства України.

Починаючи з 2016 року основним джерелом коштів Фонду є страхові внески (частина надходжень від єдиного соціального внеску). Доходи Фонду формуються, головним чином, за рахунок внесків роботодавців. Незначними є надходження у вигляді асигнувань з державного бюджету та інших джерел. Мала частка надходжень із бюджету та інших джерел пояснюється тим, що Фонд є самодостатнім, хоча в кризових умовах ці надходження мають тенденцію до зростання.

Обов'язкові внески страхувальників-роботодавців є основним джерелом доходів бюджетів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття і становлять близько 80 % їх обсягу. В Україні протягом 2001-2018 рр. відбувались зміни тарифів для роботодавців (табл.1.1).

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування - консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Розмір єдиного внеску для кожної категорії платників та пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування встановлюються з урахуванням того, що вони повинні забезпечувати застрахованим особам страхові виплати і соціальні послуги, передбачені законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; фінансування заходів, спрямованих на профілактику страхових

випадків; створення резерву коштів для забезпечення страхових виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам; покриття адміністративних витрат із забезпечення функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування [35].

Таблиця 1.1.

Розміри страхових внесків для роботодавців на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття в Україні у 2001-2018 рр.

Роки	Ставки страхових внесків, %
2001-2004	1,3
2005	1,6
2006	1,3
2007	1,3
2008	1,3
2009	до 13.01.09 - 1,3 з 13.01.09 - 1,6
2010	1,6
2011-2015	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне (36,3-49,7)
2016-2018	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне (22% (5,3% від загальної суми ЄСВ відраховується на соціальне страхування на випадок безробіття)

З 2016 року в Україні встановлено єдину ставку ЄСВ для роботодавців – 22%. Єдиний внесок не входить до системи оподаткування. Податкове законодавство не регулює порядок нарахування, обчислення і сплати єдиного внеску. Чинним законодавством про соціальне страхування регламентується порядок формування доходів (розміри обов'язкових внесків, граничний розмір об'єкта оподаткування, строки сплати, звітність) та використання

коштів (види виплат і послуг, окремі абсолютні розміри, перелік одержувачів та умови надання допомог).

Слід відмітити, що розміри страхових внесків на соціальне страхування на випадок безробіття для найманих працівників теж змінювалися за період 2001-2018 рр. (табл.1.2.).

Починаючи з 2016 року ЄСВ не утримується із нарахованої заробітної плати найманих працівників, а відтак, і на соціальне страхування на випадок безробіття наймані працівники не сплачують страхові внески.

Таблиця 1.2.

Розміри страхових внесків для найманих працівників на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття в Україні у 2001-2018 рр.

Роки	Розміри страхових внесків, %
2001-2008	0,5
2009	до 13.01.09 - 0,5 з 13.01.09 - 0,6
2010	0,6
2011 -2015	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (3,6%)
2016-2018	---

Відповідно до чинного законодавства [35], кошти Фонду використовуються на виплату забезпечення та надання соціальних послуг щодо: – професійної орієнтації населення, професійної підготовки та

перепідготовки кадрів, підвищення їх кваліфікації; – пошуку підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, виплати допомоги з безробіття; – надання інформаційних та консультаційних послуг, пов'язаних із працевлаштуванням; – створення матеріально-технічної бази, інформаційно-обчислювальних центрів, центрів професійної орієнтації; – відшкодування Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних із достроковим виходом на пенсію працівників; – фінансування витрат на утримання та забезпечення діяльності виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів, управління Фондом, розвиток його матеріальної та інформаційної бази; – профілактика настання страхових випадків; – створення резерву коштів Фонду тощо.

Відмітимо, що Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття є цільовим централізованим страховим фондом, некомерційною самоврядною організацією. Кошти Фонду не включаються до складу коштів Державного бюджету України.

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття проводить планування доходів і видатків, збирання й облік страхових внесків, забезпечують фінансування соціальних виплат, контроль за рухом коштів та здійснюють інші функції згідно із затвердженим статутом. Фонд не можуть займатися іншою діяльністю крім тієї, для якої його створено [35]. Управління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття здійснюється на паритетній основі державою, представниками роботодавців та застрахованих осіб (рис.1.1).

Поряд з цим, слід зазначити, що основними суб'єктами системи державного соціального страхування на випадок безробіття є: страхувальники (роботодавці та/або застраховані особи), страховик (Фонд соціального страхування на випадок безробіття) і застраховані громадяни (рис.1.2).

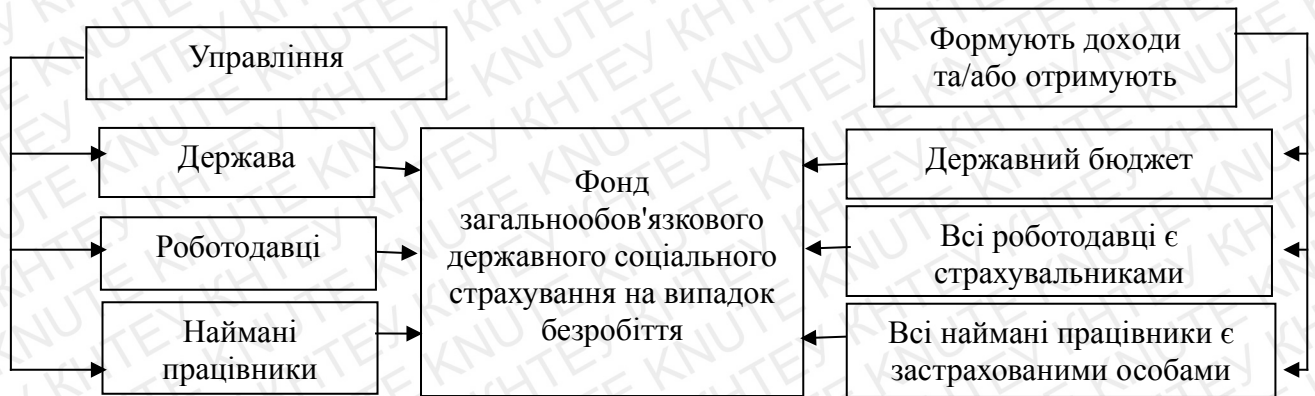

Рис. 1.1. Паритетна участь в управлінні Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття України

Джерело: Складено автором за даними: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000р. №1533-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Відмітимо, що на сучасному етапі до функцій страховика, органічно притаманних системі, додаються інші, надлишкові функції. Донині такі функції, з одного боку, обтяжують функціонування системи, роблять її занадто громіздкою, а з іншого – створюють підґрунтя для нецільового використання коштів та різного роду зловживань. Проте головною вадою є збереження нестрахових принципів, у тому числі існування виплат нестрахового характеру. Одним із принципів загальнообов'язкового страхування є цільове використання коштів. Отже, головною статтею видатків Фонду повинні бути страхові виплати, які апріорі є адресними, тобто на користь конкретної застрахованої особи, для якої страховий ризик матеріалізувався в страховий випадок. До того ж, виходячи з економічної сутності соціального страхування, страховий випадок не повинен бути наслідком погіршення добробуту громадян, пов'язаний з їх життям, здоров'ям та працездатністю, тому обов'язковими атрибутами страхових виплат мають бути адресний характер та втрата громадянами доходів. Натомість ознаками нестрахових виплат є безадресний характер та відсутність прямого зв'язку з утратою громадянином доходів. Отже, Фонд соціального страхування на випадок безробіття у переліку напрямів використання коштів має такі, що частково чи повністю не відповідають

критеріям страхових виплат: адресності та факту втрати доходу. У контексті необхідності остаточного запровадження страхового принципу в соціальному страхуванні постає питання щодо доцільності збереження цих напрямів у статутній діяльності Фонду.

Рис. 1.2. Суб'єкти загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

Джерело: Складено автором за даними: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000р. №1533-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Дослідження сучасного стану фінансового забезпечення державного соціального страхування на випадок безробіття буде здійснено нами у наступному розділі кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 2

СТАН ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правові основи реалізації державного соціального страхування на випадок безробіття

Право на захист від безробіття належить до основних конституційних прав громадян України у сфері права соціального захисту. Реалізація цього права забезпечується системою загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, ефективність функціонування якої залежить від відповідності та повноти правового регулювання.

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р. [35] за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття надаються такі види забезпечення: допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності; допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні. Фондом соціального страхування на випадок безробіття також надаються соціальні послуги, а саме: професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, у тому числі в навчальних закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях; профорієнтація; пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; надання роботодавцям, які працевлаштовують громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню, зазначені у ч. 1 ст. 14 Закону України «Про зайнятість

населення», компенсації відповідно до ст. 26 Закону України «Про зайнятість населення»; надання роботодавцям – суб'єктам малого підприємництва, які працевлаштовують безробітних, компенсації фактичних витрат у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідну особу за місяць, за який він сплачений відповідно до ст. 27 Закону України «Про зайнятість населення»; надання ваучера для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності відповідно до ст. 30 Закону України «Про зайнятість населення»; здійснення заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб відповідно до ст. 24-1 Закону України «Про зайнятість населення»; інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

За загальним правилом, розмір допомоги по безробіттю в Україні визначається у відсотковому відношенні до середньої заробітної плати звільненого працівника: до 2 років страхового стажу – 50 %; від 2 до 6 років – 55 %; від 6 до 10 років – 60 %; понад 10 років – 70 %. Однак застраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними, які протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування мають страховий стаж менше шести місяців або звільнені з останнього місця роботи з підстав, передбачених ст. 37, пунктами 3, 4, 7 і 8 ст. 40, статтями 41 і 45 Кодексу законів про працю України, а також з аналогічних підстав, визначених іншими законами, особи, зазначені у ч. 2 ст. 6 Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», особи, зазначені в абз. 3 ч. 4 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», мають право на допомогу по безробіттю у мінімальному розмірі.

Критерієм ефективності системи соціального страхування на випадок безробіття є порівняння розміру допомоги по безробіттю з національним

прожитковим мінімумом. Прожитковий мінімум застосовується також для загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення державних соціальних програм. Актуальною проблемою є встановлення відповідності рівня вітчизняних соціальних стандартів їх міжнародним аналогам. Мінімальний розмір допомоги на випадок безробіття у 2018 році склав 1630 грн [14]. На нашу думку, даний розмір допомоги по безробіттю суперечить принципу соціальної справедливості та унеможливорює гідне існування особи у разі настання безробіття.

Вважаємо, що в Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» повинно бути визначено, що мінімальний розмір допомоги по безробіттю не може бути меншим за мінімальний прожитковий мінімум для працездатної особи. Одним з основних принципів соціального страхування, відповідно до Основ законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 р., є принцип забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом, шляхом надання пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування [13].

Принципом оптимізації механізму забезпечення правового регулювання соціального страхування є принцип наближення розмірів мінімальних страхових виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням до рівня прожиткового мінімуму з метою забезпечення права особи на достатній життєвий рівень. Водночас необхідно відзначити практику нецільового використання коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття. Так, відповідно до ст. 8 Закону України «Про державний бюджет на 2014 рік» було передбачено вилучення з фонду соціального страхування на випадок безробіття 1,4 млрд грн. з подальшим їх зарахуванням до Пенсійного Фонду [37]. Хоча Законом «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»

передбачено, що саме до повноважень Правління Фонду соціального страхування на випадок безробіття належить схвалення проекту річного бюджету фонду. Кошти Фонду не включаються до складу Державного бюджету України, а держава є гарантом забезпечення прав застрахованих осіб та надання їм відповідних соціальних послуг Фондом. На нашу думку, в цьому разі був порушений та проігнорований принцип цільового використання коштів страхування на випадок безробіття. Як відзначає Боднарук М.І., за аналогією з Бюджетним кодексом України, нецільовим використанням коштів соціальних фондів можна вважати витрачання цих коштів на заходи, не передбачені законодавством про соціальне забезпечення, або з порушенням визначеного порядку їх нарахування та виплати, а також їх призначення та виплати особам, які не мають на це права [5, с. 134]. Що ж стосується цільового використання коштів фонду соціального страхування на випадок безробіття, то дані кошти повинні використовуватися відповідно до ст. 17 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», тобто виключно на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття. Як відзначає Внукова Н.М., використання коштів страхових фондів (страхових внесків), перерозподіл здійснюється тільки між застрахованими, включаючи їх сім'ю. Використовувати ж страхові внески, які сплачуються роботодавцями або самими застрахованими, для забезпечення інших громадян не можна. У цьому і полягає сутність принципу цільового використання страхових фондів [9, с. 41].

На проблемі визначення права власності коштів фонду соціального страхування наголошував і Горна М.О., яка вважає проблему одержавлення страхових коштів однією із системних проблем розвитку соціального страхування [13, с. 71]. Кундицький О.О. також наголошує на одержавленні соціального страхування в Україні [22, с. 63]. Мальований М.І. визначає, що у сучасних умовах держава є основним суб'єктом соціальної політики, а

тому, визначаючи напрями, вона повинна гарантувати в тому числі і забезпечення у разі необхідності дотації страховим фондам з державного бюджету [26, с. 41].

Роль держави в системі соціального страхування на випадок безробіття полягає в тому, що вона виступає гарантом забезпечення прав застрахованих осіб. І в більшості Європейських держав ця роль реалізується шляхом надання дотацій із державного бюджету у разі дефіциту Фонду соціального страхування по безробіттю. Варто відзначити, що ефективність правозастосовчої діяльності щодо матеріального забезпечення за соціальним страхуванням на випадок безробіття, а відповідно, і функціональність витрачання коштів Фонду соціально соціального страхування на випадок безробіття контролюється Державною службою зайнятості.

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити такі висновки. По-перше, з метою часткового наближення національних соціальних стандартів до європейських необхідно в Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» закріпити норму, якою передбачити, що мінімальний розмір допомоги по безробіттю не може бути нижчим за прожитковий мінімум для працездатних осіб. По-друге, необхідно забезпечити цільове використання коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття, виключно на забезпечення і соціальні послуги, які чітко визначені Законом «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».

2.2. Аналіз розвитку формування та використання фінансових ресурсів державного соціального страхування на випадок безробіття

Важливу роль у формуванні структури зайнятості відіграє ринок робочої сили. Він є невід'ємною складовою частиною системи ринкового господарства. Під ринком праці розуміють сукупність засобів, установ та соціальних організацій, з допомогою яких роботодавці наймають працівників

для реалізації своїх проєктів, а ті, хто шукає роботу, знаходять її відповідно до своєї професії, кваліфікації, бажання тощо. Ринок робочої сили характеризується системою відносин між продавцями (власниками) робочої сили і її покупцями та відповідною інфраструктурою [6, с.110].

Головними суб'єктами ринку робочої сили є найманий працівник та роботодавець. Кожен з них має свою суспільну форму і розгалужену структуру. Систему суб'єктів ринку робочої сили доповнюють посередники.

З одного боку, ринок праці подібний до інших ринків (засобів виробництва чи споживчих товарів), а з іншого - він має низку характерних особливостей. Як і будь-який інший, ринок праці регулюється законами попиту та пропозиції. Внаслідок їх дії формується рівноважна ціна товару «робоча сила», яка називається заробітною платою. Зрозуміло, що ринок праці є узагальнюючим поняттям щодо множини різних конкретних ринків праці, на яких пропонується й купується праця різних спеціальностей.

Механізми ринку праці складають попит на працю, пропозиція праці, заробітна плата - ціна праці. Пропозиція робочої сили - це контингент працездатного населення, що пропонує роботодавцю свою здатність до праці в обмін на фонд життєвих благ [6, с.110]. Як і для будь-якого товару, величина пропозиції збільшується, коли росте ціна - заробітна плата зменшується - при її зниженні. Пропозиція робочої сили носить вільний характер: люди самі добровільно вибирають між зайнятістю і незайнятістю, визначають професію, вид діяльності, приймають рішення про зміну роботи.

Другою стороною на ринку праці виступає роботодавець - той, хто формує попит на працю. Попит на робочу силу - це платоспроможна потреба роботодавців щодо трудових послуг працівників певних професій і кваліфікації. Величина попиту залежить в першу чергу від економічного стану країни, темпів зростання економіки, а також від умов діяльності підприємства, положення підприємства. Високі темпи зростання створюють підвищений попит на робочу силу. Коли економіка перебуває в кризовому стані, то кількість робочих місць зменшується, а попит на робочу силу падає.

Співвідношення попиту та пропозиції на ринку праці визначає ціну робочої сили. Ціною праці є ставка заробітної плати, або оплата праці за одиницю часу: годину, день, місяць. За певних умов криві попиту та пропозиції робочої сили можуть не перетинатися. Це має місце тоді, коли наймані працівники вимагають такого рівня оплати, на який не погоджуються роботодавці, а останні пропонують таку оплату, яка не влаштовує робітників. Така ситуація складається досить не часто і стосується тільки окремих професій. У цілому ж роботодавці та наймані робітники не можуть обійтись одні без одних [6, с.86].

Безробіття є невід'ємною складовою ринкової економіки, одним з негативних наслідків самої природи ринку, результатом дії його головного закону – попиту і пропозиції. Безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування. Слід наголосити, що це визначення безробіття стосується лише тих громадян, які самі шукають роботу, виявляючи економічну активність.

Безробітні (за методологією МОП) – особи у віці 15-70 років (зареєстровані та незареєстровані в державній службі зайнятості), які одночасно задовольняють трьом умовам: не мали роботи (прибуткового заняття); впродовж останніх чотирьох тижнів активно шукали роботу або намагались організувати власну справу; впродовж найближчих двох тижнів були готові приступити до роботи, тобто почати працювати за наймом або на власному підприємстві з метою отримання оплати або доходу. До категорії безробітних також відносять осіб, які приступають до роботи протягом найближчих двох тижнів; знайшли роботу, чекають відповіді тощо [5, с.37].

За даними вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності середньомісячна, кількість економічно активного населення віком 15–70 років у 2018р., порівняно з 2017р., зменшилась на 0,8% і становила 18,0 млн. осіб, з них 17,3 млн. осіб (96,4%)

були у працездатному віці. Із зазначеної кількості громадян віком 15–70 років 16,3 млн. осіб, або 90,7%, були зайняті економічною діяльністю, а решта 1,7 млн. осіб, відповідно до методології Міжнародної організації праці (МОП), класифікувалися як безробітні.

Рівень економічної активності населення віком 15–70 років зменшився з 62,4% у 2017р. до 62,2% у 2018р.

Найвищий рівень економічної активності був характерний для осіб віком 35–49 років, а найнижчий – для молоді віком 15–24 років та осіб віком 60–70 років. У 2018р., порівняно з 2017р., скорочення цього показника відбулося серед населення більшості вікових груп, за винятком осіб у віці 35–39 років (змін не відбулося) та осіб віком 50–59 років (зростання на 1.4 в.п.), (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Рівень економічної активності населення за статтю,
місцем проживання та віковими групами**

(% до загальної кількості населення відповідної вікової групи)

	Усього	У тому числі за віковими групами, років							Працездатного віку
		15–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60–70	
2017р.									
Усе населення	62,4	36,3	80,8	82,3	85,2	85,0	65,9	14,5	71,5
жінки	56,2	31,8	70,7	73,3	80,5	83,7	59,1	12,2	66,5
чоловіки	69,2	40,6	90,5	91,2	90,1	86,5	74,1	17,9	76,7
міські поселення	63,1	33,5	83,4	84,3	87,1	86,6	66,2	13,1	72,9
сільська місцевість	60,8	41,2	75,3	76,9	81,0	81,9	65,1	17,5	68,8
2018р.									
Усе населення	62,2	35,1	79,0	82,0	85,2	84,7	67,3	14,3	71,1
жінки	55,9	31,0	67,7	72,7	79,9	82,9	61,0	12,3	65,4
чоловіки	69,1	38,9	89,9	91,1	90,6	86,7	75,1	17,3	77,0
міські поселення	62,8	31,6	80,8	84,2	87,1	86,3	68,0	12,9	72,3
сільська місцевість	60,9	41,2	75,4	76,1	80,9	81,5	65,9	17,5	68,5

Найвищий рівень економічної активності мали особи з повною вищою освітою (76,9%) та з професійно-технічною освітою (70,4%), найнижчий – з

базовою загальною середньою (19,9%) та початковою загальною або не мали освіти (6,1%). У розподілі рівня економічної активності за статтю перевагу за рівнем освіти мали чоловіки (рис.2.1).

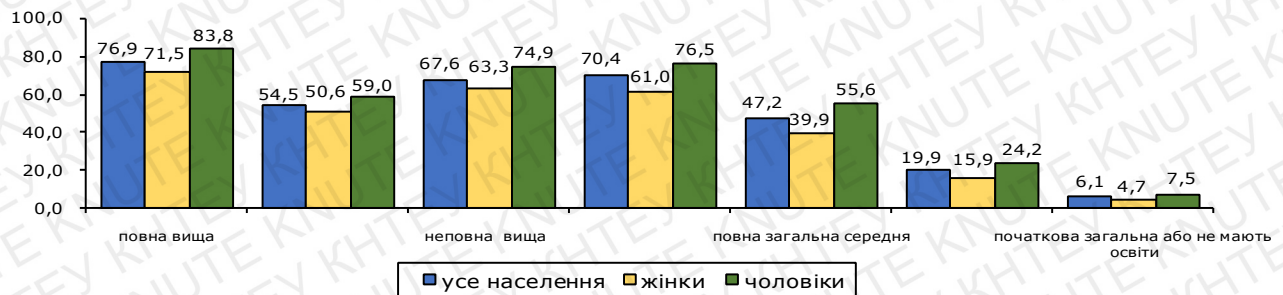

Рис. 2.1. Рівень економічної активності населення віком 15-70 років за статтю та рівнем освіти у 2018 році (у % до населення відповідного рівня освіти)

Джерело: Складено автором за даними Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Кількість зайнятого населення віком 15–70 років у 2018р., порівняно з 2017р., зменшилась на 166,3 тис. осіб, або на 1,0%, та становила 16,3 млн. осіб, з нього у працездатному віці – 15,6 млн.

За період 2016-2018 рр. доходи бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття зростають на 1 426 677 тис.грн., або 17,08% (рис. 2.2).

За період 2016-2018 рр. доходи бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття зростають на 17,08% за рахунок зростання страхових внесків на 3 803 174 тис. грн., або 65%, зростання інших надходжень на 2 256 тис. грн., або 7,35 %, зростання коштів державного бюджету на соціальний захист працівників, що вивільняються у зв'язку з виведенням з експлуатації Чорнобильської АЕС на 292 тис.грн., або 73,34%.

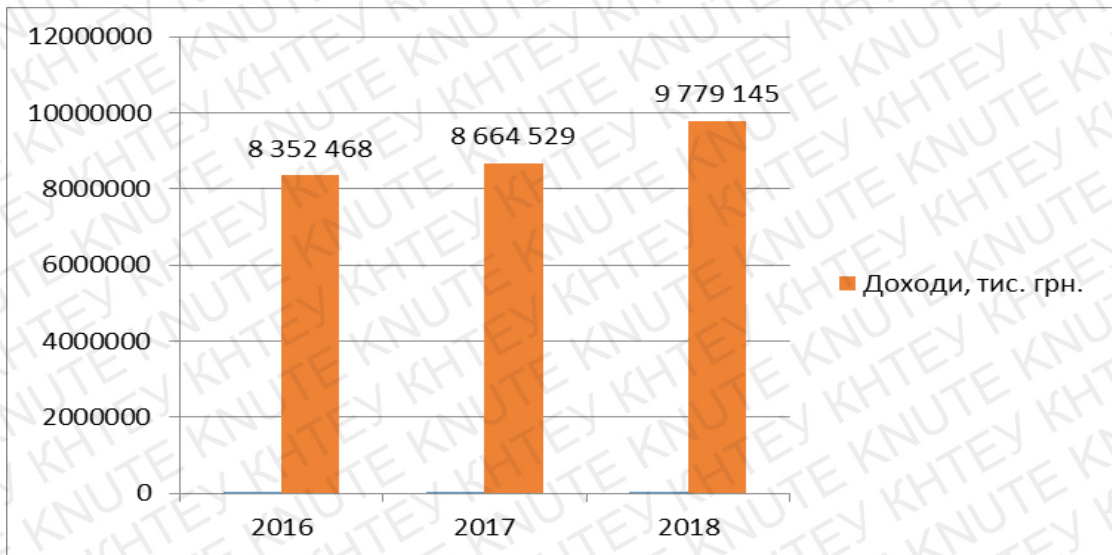

Рис. 2.2. Динаміка доходів бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

Джерело: Складено автором за даними Фонду соціального страхування на випадок безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsz.gov.ua/>.

Структуру доходів бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2016-2018 рр. наведено у Додатку В.

Таким чином, найбільшу питому вагу у складі доходів бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття за 2016-2018рр. становлять страхові внески. У 2016 році вони становили 99,47%, у 2017 році становили 99,63%, у 2018 році становили 99,65%, що на 0,02 в.п. більше, ніж у 2017 році. Питома вага інших надходжень та коштів державного бюджету в загальній структурі доходів Фонду не перевищують 1% (табл.2.2.).

Таким чином, протягом досліджуваного періоду (2016 – 2018 рр.) доходи бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття мали стабільну тенденцію до зростання. В структурі доходів Фонду майже 100% склали страхові внески (надходження від єдиного соціального внеску), що є позитивним в діяльності

Фонду і підтверджує, що процес формування надходжень має страховий характер.

Таблиця 2.2

Структура доходів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2016-2018 рр., %

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Абсолютний приріст, в.п.		
				2017/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016
Страхові внески	99,47	99,63	99,65	0,16	0,02	0,18
Інші надходження	0,52	0,37	0,34	-0,16	-0,03	-0,18
Кошти Державного бюджету України	0,0068	0,0047	0,0071	-0,0021	0,0025	0,0004
Доходи всього	100,00	100,00	100,00	0,00	0,00	0,00

Джерело: Складено автором за даними Фонду соціального страхування на випадок безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsz.gov.ua/>.

Кошти Фонду загальнообов'язкового соціального страхування України на випадок безробіття використовуються на виплату матеріального забезпечення та надання соціальних послуг.

Динаміку фінансування матеріального забезпечення та соціальних послуг Фондом соціального страхування на випадок на 2016-2018 рр. наведено у Додатку Д.

Видатки Фонду соціального страхування на випадок безробіття на 2016 рік становили 8 269 674 тис.грн., видатки на 2017 рік порівняно з 2016 роком зростають на 303 844 тис.грн., або 3,67% і становили 8 573 518 тис.грн.; видатки у бюджеті Фонду соціального страхування на випадок безробіття на 2018 рік становлять 9 675 946 тис.грн., що на 1 102 429 тис.грн., або 12,86% більше ніж у 2017 році (рис. 2.3).

Найбільшу питому вагу у складі видатків бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок

безробіття за 2016-2018 рр. становлять видатки на матеріальне забезпечення та соціальні послуги.

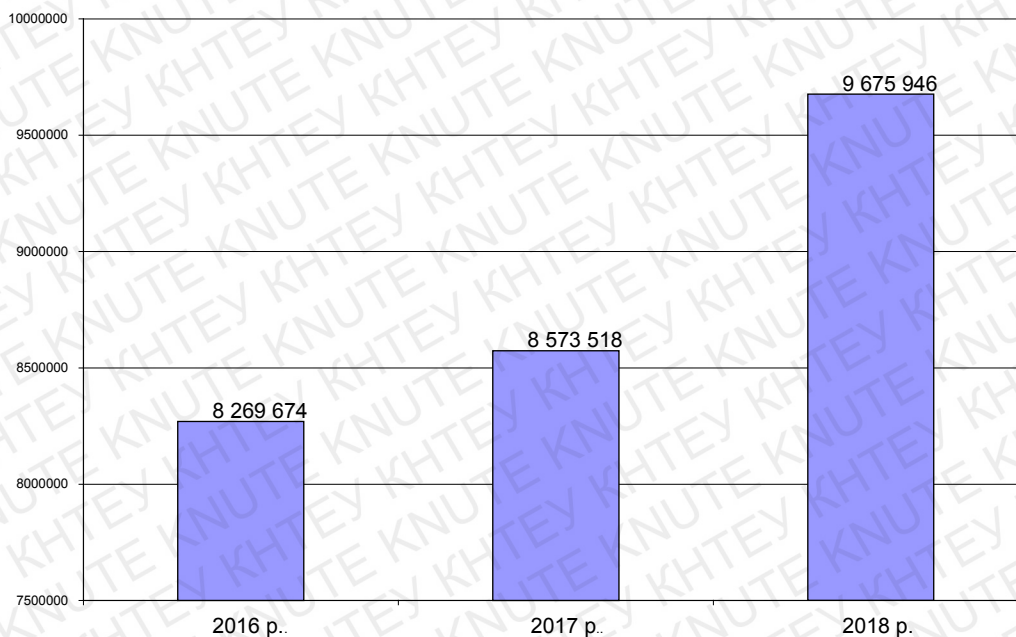

Рис. 2.3. Видатки бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2016-2018 рр., тис грн

Джерело: Складено автором за даними Фонду соціального страхування на випадок безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsz.gov.ua/>.

Слід сказати, що найбільшу питому вагу у структурі видатків на матеріальне забезпечення та соціальні послуги на 2016-2018 рр. становить допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності, так у 2016 році показник становить 91,9%, у 2017 році становить 93,1%; у 2018 році питома вага допомоги по безробіттю становить 93,6%.

Також слід відмітити, що за період 2016-2018 рр. питома вага видатків на професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації зменшується з 3,5% до 3%. Питома вага інших видатків в структурі видатків на матеріальне забезпечення та соціальні послуги на 2016-2018 рр. не перевищує 1%.

Таким чином, результати проведеного аналізу дозволяють стверджувати, що структура видатків Фонду соціального страхування на випадок безробіття підтверджує той факт, що даний Фонд виконує законодавчо закріплене основне його завдання, а саме, фінансування послуг із соціального захисту населення.

Отже, сучасний стан ринку праці країни характеризується наявністю певних проблем, серед яких найважливішими є невідповідність між попитом і пропозицією робочої сили, значна середня тривалість безробіття, наявність вимушеної неповної зайнятості, складна ситуація щодо працевлаштування окремих соціально-демографічних груп населення, необхідність підвищення рівня професійної освіти, професійного навчання працівників, що забезпечить їхню конкурентоспроможність відповідно сучасних умов розвитку економіки. Статистично підтверджені негативні характеристики вітчизняного ринку праці та ситуація з безробіттям в Україні, а також наявність наукових напрацювань, що разом із законодавчою базою в даній сфері дають підстави сприяти забезпеченню результативності державної підтримки зайнятості, шляхом узагальнення системи показників, які дозволяють визначити рівень ефективності використання коштів на активні програми сприяння зайнятості. Наведений рисунок свідчить про наявність шести взаємопов'язаних елементів державної політики сприяння зайнятості, кожен з яких характеризується наявністю показників. Оцінка значень даних показників сукупно дає підстави зробити висновки про загальний рівень ефективності державної програми зайнятості. Так, сприяння організації безробітними підприємницької діяльності шляхом надання одноразової допомоги – надає можливість безробітному самостійно набути статус зайнятої особи, зменшує соціальну та економічну напругу, сприяє створенню нових робочих місць. В свою чергу, професійне навчання безробітних – орієнтоване на підвищення конкурентоспроможності громадян на ринку праці. Підвищення ефективності даного напрямку за аналізує мий період відбувається за рахунок скорочення тривалості безробіття та зменшенні

витрат на утримання безробітного. Організація громадських робіт – метою їх проведення виступає тимчасова зайнятість населення та вирішення соціально-економічних завдань місцевого рівня. Реалізуючи дану програму держава отримує як соціальний ефект (активізація безробітних, допомога безробітному адаптуватись на ринку праці).

Державна програма сприяння зайнятості має включати наступні важливі позиції.

Розділ 1. Сприяння організації безробітними підприємницької діяльності шляхом надання одноразової допомоги(середня чисельність осіб, найнятих одним колишнім безробітним, який отримав одноразову допомогу частка колишніх безробітних, які займаються підприємницькою діяльністю більше 2 років, % рівень покриття коштів одноразової допомоги).

Розділ 2. Професійне навчання безробітних (тривалість безробіття учасників програм професійного навчання, економічна ефективність програм професійного навчання).

Розділ 3. Організація громадських робіт для безробітного населення зайнятість на громадських роботах (рівень працевлаштування учасників громадських робіт, % тривалість безробіття учасників громадських робіт).

Розділ 4. Бронювання робочих місць для працевлаштування безробітних громадян, що потребують соціального захисту (рівень працевлаштування громадян, які потребують додаткових соціальних гарантій, % рівень використання робочих місць з числа заброньованих, %).

Розділ 5. Надання дотацій роботодавцям для працевлаштування безробітних (рівень працевлаштування довготривалих безробітних, %).

Розділ 6. Проведення семінарів із шукачами роботи (рівень охоплення семінарами, %).

Рівень працевлаштування громадян, які потребують додаткових гарантій соціального захисту – метою цього заходу виступає працевлаштування безробітних, які не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці. Дотації роботодавцям для працевлаштування безробітних –

цільовою установкою виступає створення додаткових робочих місць для працевлаштування довготривалих безробітних та нездатних на рівних умовах конкурувати на ринку праці.

Проведення семінарів із шукачами роботи – метою цього виду соціальних послуг виступає: підвищення мотивації до праці, спонукання до активного пошуку роботи; спрямування довготривалих безробітних до здобуття актуальних на ринку праці професій; оволодіння навиками пошуку роботи (опрацювання джерел вакансій, оволодіння технікою співбесіди з роботодавцем, складання резюме).

Підсумовуючи вищезазначене зауважимо, що ефективна політика щодо зайнятості населення неможлива без опори на аксіологічні механізми, які на суспільному рівні «втручаються» в ринкові процеси у сфері праці. Матеріальне підґрунтя такого втручання забезпечується фінансовими ресурсами, які акумулює держава у формі фонду соціального страхування на випадок безробіття. Його значення, як основного джерела фінансування державної політики зайнятості, вбачаємо у реформуванні системи оплати праці на основі росту продуктивності праці, що спроможне забезпечити фінансову стабільність соціального страхування.

Отже, проведене дослідження щодо ролі, сучасного стану та тенденцій розвитку соціального страхування на випадок безробіття дає змогу зробити висновок про те, що події останніх років в економічній та соціальній сферах негативно вплинули на забезпечення страхового захисту безробітних осіб. Виявлено позитивну тенденцію щодо зменшення кількості безробітних, що отримують допомогу по безробіттю у контексті зменшення рівня фінансового навантаження на видатки Фонду соціального страхування на випадок безробіття. Однак збільшення рівня безробіття в Україні до максимального за останні п'ять років рівня 9,5% може свідчити про те, що ті особи, які мають право на ці виплати, просто їх не отримують. Позитивною є також тенденція підвищення середнього розміру допомоги по безробіттю за 10 місяців 2016 року на 26,2%, що у порівнянні зі зростанням споживчих цін

за той самий період усього на 9,4% може говорити про деяку втрату за попередні два роки відновлення рівня купівельної спроможності виплати по безробіттю. Щодо показників діяльності Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, то встановлено, що за останні п'ять років доходи та видатки Фонду зростали приблизно однаковими темпами, які склали за аналізований період приблизно 43-44%. Виявлено незначне перевищення темпів зростання видатків Фонду у порівнянні з його доходами, що може підірвати фінансовий потенціал у виплаті допомог по безробіттю.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

3.1. Міжнародний досвід реалізації соціального страхування на випадок безробіття

В умовах політики євроінтеграції України доцільно детально проаналізувати досвід країн Євросоюзу (ЄС) щодо соціального захисту безробітних. Країнам ЄС властиві досить різні системи соціального забезпечення і сама ідеологія здійснення соціальної допомоги. Одні науковці виокремлюють чотири основних типи організації систем соціального захисту – континентальну, соціал-демократичну (скандинавську), універсальну (англосаксонську) та південно-європейську [5, с. 336], інші – три типи: континентальну, англосаксонську та скандинавську [12, с. 26-27]. Критерієм класифікації країн за типами є спосіб організації соціального захисту, якому держава віддає перевагу: соціальній допомозі чи соціальному страхуванню, а також форма надання соціальних послуг – приватна чи державна [6, с. 383].

У країнах із континентальною моделлю соціального захисту (Німеччина, Австрія, Нідерланди, Бельгія) діє принцип, відповідно до якого обсяг соціальної допомоги залежить від успішності людини в трудовій діяльності [5, с. 337]. Зокрема, у Німеччині передбачено обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття. Внески сплачують як застраховані особи, так і роботодавці, у разі виникнення дефіциту уряд здійснює субсидювання [9, с. 185].

Соціал-демократична модель розвивалася на основі принципу соціальної солідарності та відповідальності суспільства й держави за благополуччя кожного члена суспільства, проте згодом система зазнала реформування та було введено контрактні форми забезпечення, соціального захисту [5, с. 337].

Розглянемо особливості цієї моделі соціального захисту щодо безробітних на прикладі Швеції. Перша особливість полягає в існуванні подвійної системи забезпечення, що передбачає базове соціальне страхування, “добровільне страхування” та фінансування з державного бюджету. Базове страхування не передбачає внесків застрахованої особи, “добровільне” (часто – обов’язкове) – передбачає їх, роботодавець нічого не сплачує, а понад 90% витрат покриваються урядом. Безробітними у Швеції не вважають осіб, які самостійно залишили роботу, були звільнені за порушення поведінки, відмовилися від роботи, що підходить, чи навчання. Крім того, студенти також за певних умов можуть отримувати допомогу по безробіттю. Допомога по безробіттю підлягає оподаткуванню [9, с. 194].

Особливостями універсальної моделі соціального захисту є залишковий принцип фінансування соціальних служб, вибірковість щодо надання соціальної допомоги, переважаюча роль місцевих органів влади в організації соціальних служб та поступове зниження ролі державної влади [6, с. 337]. Така модель соціального захисту характерна для Великобританії. Соціальний захист безробітних забезпечується шляхом надання одного із видів допомоги: тим, хто шукає роботу (залежно від внесків) – цей вид допомоги залежить від внесків до соціального страхування, максимальна тривалість виплат – 6 місяців; тим, хто шукає роботу (залежно від доходу) – право на отримання цієї допомоги мають особи, які працюють менше від 16 годин на тиждень або особи, заощадження яких не перевищують певну суму [13, с. 176].

Південноєвропейська модель (Португалія, Іспанія, Греція) характеризується низьким рівнем розвитку систем соціального захисту, обмеженою участю держави [5, с. 338]. Як бачимо, системи соціального захисту в країнах-членах ЄС суттєво відрізняються. В одних країнах переважає активна участь держави в організації та здійсненні соціального захисту безробітних, в інших організаційна та фінансова участь держави є мінімальною. Крім розглянутих моделей соціального захисту в країнах, що

входять до складу ЄС, пропонуємо додатково виокремити постсоціалістичну модель, характерну для країн, що перебували у складі Радянського Союзу (Литва, Латвія, Естонія). Характерною особливістю цієї моделі соціального захисту (на прикладі Естонії) є: індивідуальний підхід під час вирішення питання щодо надання соціальної допомоги та її розміру (залежно від нужденності особи); принцип непрямого інвестування в економіку (посередниками виступають особи, які потребують державного соціального захисту) [8]. Оскільки Україна є також постсоціалістичною країною, зовнішньополітичний курс якої спрямований на євроінтеграцію, використання досвіду соціального захисту країн-членів ЄС, які також входили до складу СРСР, може сприяти формуванню нової української моделі соціального захисту соціально уразливих верств населення, до яких належать і безробітні.

Сьогодні незважаючи на велику увагу всього суспільства до проблеми безробіття та постійне вдосконалення системи соціального страхування на випадок безробіття в багатьох країнах нею досі не охоплені всі категорії працівників.

Так, у Бельгії та Данії до кола осіб, то не отримують допомогу з безробіття, належать деякі категорії високооплачуваних державних службовців, сезонні та тимчасові працівники, надомники, а також зайняті індивідуальною трудовою діяльністю. По-різному складається практика зарубіжних країн і щодо термінів виплати допомоги з безробіття. Приміром, її виплаті передуює так званий «період очікування», який в Італії становить сім днів, у Франції, Великобританії та Ірландії – по три дні, а в Німеччині, Бельгії, Нідерландах, Данії, Люксембурзі допомога з безробіття сплачується з першого дня його настання [12, с.26]. Також існують розходження у рівні і тривалості її виплати. Так, у Данії розмір допомоги становить 90 % попередньої заробітної плати, якщо ця сума не перевищує певного максимального рівня, і сплачується протягом чотирьох років. У Нідерландах терміном на 2 роки в середньому 70 % заробітної плати за останнім місцем

роботи, проте конкретний розмір допомоги систематично уточнюється і залежить від віку безробітного, стажу його роботи, складу сім'ї. В деяких країнах розмір допомоги коливається від 30 до 60 % заробітної плати, в інших – встановлюється фіксований розмір допомоги.

В більшості країн встановлено порядок, за яким навіть після закінчення чинного терміну виплати допомоги, згідно з програмами соціальної допомоги безробітним забезпечуються доходи, не нижчі від встановленої межі малозабезпеченості. При цьому діє система контролю і перевірки доходів усіх членів сім'ї безробітного. Фінансування системи соціального страхування на випадок безробіття впродовж її існування перетерпіло ряд змін. Спершу кошти страхових фондів формувалися переважно завдяки внескам застрахованих найманих працівників, згодом потрохи акцент в фінансуванні системи соціального страхування на випадок безробіття змістився на роботодавців.

Сьогодні практика зарубіжних країн з розвинутою економікою в питаннях визначення пайової участі роботодавців і працівників у формуванні страхових фондів на випадок безробіття (розміри відрахувань наводяться: з підприємств – у відсотках до фонду оплати праці, з працівників – у відсотках до заробітної плати) виглядає так: у США та Іспанії роботодавці відраховують 6,20 %, у Швеції – 5,42 %, Франції – 5,13 %, у Японії – 0,75 %, Австрії – 3,0 %, Німеччині – 3,25 %. Щодо відрахувань до страхових фондів на випадок безробіття з боку працівників, то такі країни, як США, Швеція й Італія не практикують цих відрахувань, а в Японії відраховується 0,4 %, Іспанії – 1,6 %, Німеччині, Канаді і Австрії – 2,9–3,25 % [12, с.28]. Третім учасником формування страхових фондів на випадок безробіття у зарубіжних країнах є держава, котра компенсує нестачу коштів для належної соціальної підтримки окремих верств безробітних. Так, уряд Японії фінансує 25 % витрат на виплату допомоги. Досвід зарубіжних країн переконує, що саме тристороннє партнерство у фінансовому забезпеченні фонду соціального

страхування на випадок безробіття (найманий працівник, роботодавець, держава) забезпечує найвищий ступінь соціального захисту працівників.

Аналізуючи сучасний стан справ в сфері зайнятості в промислово розвинутих країнах можна дійти висновку, що незважаючи на певні недоліки вказані системи добре себе зарекомендували на закордонних ринках праці. Щодо України, то світовий досвід в сфері зайнятості не повинен нею запозичуватись без врахування її політичних, національних, економічних та культурних особливостей, природного і людського потенціалів, оскільки навіть самий прогресивний досвід не завжди буде співпадати з реальними соціально-економічними та природно-ресурсними умовами конкретної країни.

3.2. Вдосконалення фінансового забезпечення державного соціального страхування населення на випадок безробіття в Україні

Важливим моментом, що може дати заощадження коштів страхування на випадок безробіття, є впорядкування діяльності щодо професійної підготовки та підвищення кваліфікації безробітних. Без сумніву, цей напрямок соціальних послуг є необхідним, оскільки нарощення освітнього та професійно-кваліфікаційного потенціалу є основою підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Разом з тим кількість безробітних, які проходять професійну підготовку за кошти Державної служби зайнятості, поступово наближається до чисельності працівників, які проходять таку підготовку за рахунок коштів підприємств. Тобто Фонд поступово перетворюється на одного з провідних агентів із закупівлі послуг професійної освіти [22, с.65].

Серед безробітних осіб, які направляються на професійне навчання та перепідготовку, понад половину становить молодь. Очевидно, це пояснюється не лише браком достатньої кваліфікації, готовністю і здатністю

молодих людей опанувати нові професії, але й тим, що певна частина молоді звертається до Державної служби зайнятості з метою безкоштовно пройти курс навчання, а не в пошуку роботи [26, с.42].

Подальше реформування фінансового забезпечення соціального страхування на випадок безробіття, на нашу думку, доцільно здійснювати на таких концептуальних засадах:

- встановлення економічно та соціально обґрунтованих розмірів відрахувань до бюджету Фонду соціального страхування на випадок безробіття від суб'єктів господарювання та застрахованих осіб; – розширення бази відрахувань до страхового фонду на випадок безробіття від суб'єктів господарювання із включенням до неї не тільки витрат на оплату праці, але й інших видів доходів;

- поступовий перехід в міру накопичення страхового стажу та розвитку страхових відносин на ринку праці від солідарних засад до персоналізованого обліку відрахувань найманих працівників до страхового фонду на випадок безробіття;

- вдосконалення планування і прогнозування фінансових ресурсів ринку праці на основі розробки єдиних теоретико-методичних засад їх здійснення знизу доверху; запровадження моделювання процесів на ринку праці.

Потребує реформування механізм видаткової частини бюджету Фонду.

По-перше, обов'язковою умовою одержання безробітним допомоги по безробіттю має бути його участь у визначених службою зайнятості заходах активної підтримки, при цьому слід урахувати необхідність їх застосування саме для безробітного: стан місцевого ринку праці, фінансові можливості служби зайнятості. Побожування, що законодавче визначення обов'язкової участі в оплачуваних громадських роботах для деяких безробітних може вважатися примусом до праці, є безпідставними, оскільки сама особа добровільно звертається до служби зайнятості, заявляючи про бажання працевлаштуватися та готовність до праці.

По-друге, назріла потреба перегляду, з огляду на нові реалії, складних розрахунків розмірів допомоги по безробіттю залежно від середньомісячного заробітку. Наявна допомога по безробіттю не спонукає людей до пошуку роботи, тому одночасно з обмеженням верхньої її межі самі виплати доцільно зробити залежними від активності громадян у такому пошуку.

По-третє, необхідно зменшити видатки бюджету Фонду на виплату одноразової допомоги для організації підприємницької діяльності безробітним, які не можуть бути працевлаштовані у зв'язку з відсутністю на ринку праці відповідної роботи. Для організації власної справи таких коштів недостатньо, й особи через рік уже не обліковуються як платники податків, не здійснивши при цьому господарської діяльності.

По-четверте, доцільно збільшити видатки на надання дотацій роботодавцям на створення додаткових робочих місць безробітним. Зокрема, в умовах масового вивільнення працівників необхідно передбачати в програмах зайнятості заходи щодо встановлення податкових пільг для підприємств, які зберігають ефективні наявні та створюють нові робочі місця.

По-п'яте, необхідно впорядкувати діяльність щодо професійної підготовки та підвищення кваліфікації безробітних, оскільки кількість безробітних, які проходять професійну підготовку за кошти Державної служби зайнятості, поступово наближається до чисельності працівників, які проходять таку підготовку за рахунок коштів підприємств.

По-шосте, важливо налагодити повну прозорість витрат коштів бюджету Фонду та забезпечити максимально ефективне їх використання; проаналізувати адресність і обґрунтованість кожної статті видатків. Обмеженість фінансового забезпечення політики зайнятості не дає змоги застосувати всі засоби активізації регулювання ринку праці. За таких умов актуальним є залучення механізму ефективного використання наявних фінансових ресурсів для регулювання ринку праці та раціонального розподілу їх між регіонами.

Аналізуючи результати використання коштів бюджету Фонду, можна зробити висновок щодо необхідності посилення кадрової політики держави у цій сфері, причому як на центральному, так і базовому рівнях діяльності. Зокрема, доцільно усунути Фонд від виконання невластивих для нього функцій виплати допомоги незастрахованим особам і фінансування створення нових робочих місць. Подальший розвиток інфраструктури ринку праці пов'язується передусім з потребою піднесення ролі Державної служби зайнятості щодо регулювання ринку праці. Пріоритетним завданням із поліпшення діяльності Державної служби зайнятості є розширення інформаційного кола щодо чисельності та якісної структури вакансій. Це передбачає налагодження безпосередніх контактів Державної служби зайнятості з роботодавцями різних форм власності. Для цього доцільно використовувати різні форми договірних послуг, координувати діяльність інших недержавних служб сприяння працевлаштуванню, вивчати та використовувати їхній позитивний досвід для пошуку вакансій і добору кадрів, оцінки їхньої професійної придатності й працевлаштування. Кількісне та якісне розширення банку вакансій в рамках Державної служби зайнятості дасть змогу змінити структуру тих, хто звертається до служби, підвищить частку осіб, для яких головна мета полягає в одержанні робочого місця, а не допомоги в разі безробіття. Організаційні структури служби зайнятості також потребують вдосконалення. Доцільно підвищити функціональне значення підрозділів, робота яких пов'язана з оцінкою професійної придатності, профорієнтацією, організацією професійного навчання як одного із найперспективніших напрямів активної політики на ринку праці.

Вважаємо, що соціальному страхуванню на випадок безробіття притаманні такі ж проблеми розвитку як і системі соціального страхування в цілому.

Саме тому, підвищення рівня ефективності функціонування системи соціального страхування в Україні вимагає вирішення низки важливих завдань.

Основними проблемами системи соціального страхування України є:

- відчутна недосконалість законодавчої бази у сфері соціального страхування, яке містить багато розбіжностей;
- високі адміністративні витрати, які є вкрай високими та спричиняють зменшення видатків щодо матеріального забезпечення застрахованих осіб;
- низька якість та ефективність надання соціальних послуг,;
- невисокий рівень фінансування соціальної сфери, яка не може ефективно профінансувати всі необхідні видатки для забезпечення соціального захисту населення та покращення їх життєвого рівня;
- здійснення неефективного управління соціальними процесами в суспільстві [30, с. 76].

Сьогодні для вирішення даних проблем у соціальній сфері, держава повинна запровадити та використати необхідні шляхи удосконалення соціальної сфери та покращити політику соціального захисту громадян України. З метою покращення соціального захисту населення необхідно забезпечити прозорість публічних фінансів, яка збільшує довіру населення, зменшення рівня безробіття та створення нових робочих місць, формування сприятливих умов для забезпечення функціонування та розвитку підприємництва, а також зниження податкового навантаження. Удосконалення соціального страхування на випадок безробіття повинне бути спрямоване в першу чергу на забезпечення безробітних роботою, створення нових робочих місць, стимулювання заняття підприємницькою діяльністю, підвищення розміру соціальних виплат із безробіття.

На нашу думку, подальший розвиток системи соціального страхування на випадок безробіття з урахуванням державних заходів підтримки має базуватися на наступному:

- забезпечувати безробітним громадянам гідний рівень життя, а, не обмежуватись тільки завданням боротьби з бідністю;

- комплексно реформувати такі важливі для розвитку системи соціального страхування на випадок безробіття складові, як система заробітної плати, ринок праці тощо;
- взаємоузгоджуватися з розвитком системи публічних фінансів, оподаткування, соціальної політики, тощо.

Стратегічний вектор розвитку системи соціального страхування на випадок безробіття України на законодавчому рівні має бути визначеним як впровадження страхових принципів у функціонуванні даної системи і становленні повноцінного пенсійного страхування в Україні.

В свою чергу, формування системи обов'язкового соціального страхування на випадок безробіття в Україні вимагає концептуального і законодавчого вирішення ряду першочергових задач національного масштабу. Найважливішими серед них є:

- розробка доктрини системи соціального страхування на випадок безробіття для України (філософії страхування безробітних і його місця в системі соціального захисту населення, ролі соціальних суб'єктів у питаннях фінансування і управління);
- розробка методологічних основ для формування власного правового поля соціального страхування на випадок безробіття, що має чіткі законодавчі рамки, що фіксують і не допускають йому змішуватися з правовими полями особистого страхування, з одного боку, і соціальною допомогою, з іншого;
- розмежування функцій і повноважень по організації і управлінню системою соціального страхування на випадок безробіття основних соціальних суб'єктів (роботодавців, працівників і держави), зокрема, визначення рольових їхніх позицій страхувальників, застрахованих, організуючих і контролюючих органів;
- формування оптимального фінансового навантаження для суб'єктів соціального страхування по сплаті страхових внесків, пов'язаного з політикою заробітної плати, доходів і податкової політики в країні;

- визначення інструментарію й інфраструктури управління соціальним страхуванням на випадок безробіття – моделей актуарних розрахунків, інформаційної бази, статусу актуарних центрів і контрольних органів.

Поряд з цим, побудова ринкової фінансової моделі соціального страхування на випадок безробіття має три взаємопов'язаних аспекти: інформаційна безпека та основні напрями її забезпечення, визначення джерел фінансування, як способу нагромадження засобів достатніх для забезпечення гарантій соціального захисту; розподіл фінансового навантаження між основними суб'єктами страхування; способи використання (розподілу і перерозподілу) страхових коштів.

Ринкова модель системи соціального страхування на випадок безробіття має базуватися на наступних принципових положеннях:

- фінансування забезпечується в основному за рахунок внесків роботодавців та працівників;
- розміри допомоги по безробіттю знаходяться в залежності від розмірів страхових внесків. Тільки ті особи, що здійснюють внески мають право на отримання страхових виплат;
- важливий елемент фінансової моделі соціального страхування на випадок безробіття – перерозподіл відповідальності основних суб'єктів соціального страхування на випадок безробіття.

Це в свою чергу, дозволить забезпечити злагоджену роботу усіх суб'єктів соціального страхування на випадок безробіття, зменшення тіньового сектору заробітної плати, і як наслідок – збільшення розміру страхових виплат.

Сучасна система соціального страхування на випадок безробіття в Україні за своїм змістом не є страховою в класичному розумінні, оскільки зберігає і виконує функції соціального забезпечення (допомоги) – розмір страхових внесків не узгоджується з обсягом прав і гарантій страхувальників і застрахованих, має місце їх відчуженість від участі в управлінні фондами тощо.

На нашу думку, необхідною умовою ефективного функціонування соціального страхування на випадок безробіття є довіра та співробітництво в організації даної системи.

Соціальне страхування на випадок безробіття дозволяє забезпечити реалізацію двох базових принципів побудови цивілізованого суспільства: особистої відповідальності та солідарної взаємодопомоги.

В даному аспекті слід згадати про такий важливий механізм вирішення проблемних питань розвитку будь-якої системи як соціальне партнерство.

Соціальне партнерство – перевіреним досвідом більшості розвинених країн механізм вирішення соціально-економічних проблем і регулювання протиріч між роботодавцями, працівниками і державою. По суті, соціальне партнерство відбиває історично обумовлений компроміс, виражає суспільну необхідність соціальної згоди як однієї з основних умов стабільності і прогресу.

Соціальне партнерство як результат взаємодії застрахованих осіб, роботодавців та держави допомагає збалансувати їх інтереси, виходячи з чого у сфері соціального страхування на випадок безробіття слід:

- дотримуватися базових законів, що регламентують правовідносини у сфері соціального страхування на випадок безробіття;
- сформувати механізм тристороннього (паритетного) адміністративного та фінансового управління коштами соціального страхування на випадок безробіття;
- створити відкриту інформаційну систему, яка б дозволяла усім платникам єдиного соціального внеску та одержувачам страхових виплат знати свої права та обов'язки, передбачала б перевірки накопичуваних страхових справ, а також сприяла б формуванню публічних та державних механізмів контролю за ефективністю управління фінансовими ресурсами Фонду соціального страхування на випадок безробіття; визначити чіткі межі

повноважень та відповідальності держави, роботодавців та застрахованих осіб у сфері державного соціального страхування на випадок безробіття.

Таким чином, розв'язання нагальних проблем розвитку системи державного соціального страхування на випадок безробіття на основі використання механізму соціального партнерства дозволить, перш за все, наблизити дану систему до потреб застрахованих осіб, що сприятиме підвищенню рівня їх соціального захисту, а також, в цілому, врахувати інтереси кожної із сторін соціального партнерства.

Отже, підвищення ефективності функціонування системи державного соціального страхування на випадок безробіття загалом вимагає органічного поєднання централізованого керівництва та самостійності підсистем, передбачає розвиток процесів саморегуляції.

Пріоритети подальшого розвитку соціального страхування на випадок безробіття мають включати:

- визначення цілей системи соціального страхування на випадок безробіття та стратегії і концепції розвитку окремих її складових;
- уніфікацію та кодифікацію нормативно-правової бази в системі соціального страхування на випадок безробіття;
- спрямування видатків Фонду на розвиток людського потенціалу, підвищення його якості як основи економічного зростання та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Доцільним є поєднання механізмів самоорганізації та державного регулювання як фактора, що визначає ефективні форми фінансових відносин;
- створення умов для використання інвестиційного ресурсу, що формуватиметься в новій системі соціального страхування на випадок безробіття;
- використання фінансового потенціалу інноваційного розвитку – державних і приватних фінансів, можливостей фінансового ринку, резервів тіньового сектора економіки.

Довгострокова програма реформування соціального страхування на випадок безробіття, на наш погляд, повинна включати наступні положення:

- розвиток страхового механізму, що забезпечує пропорційність розмірів індивідуальної участі у фінансуванні соціального захисту і компенсації соціального збитку, що отримується;
- збереження автономного характеру функціонування фінансової системи соціального страхування на випадок безробіття і недопущення її об'єднання з державним бюджетом;
- поступова децентралізація системи і передача частини функцій управління на рівень трудових колективів та об'єднань роботодавців при збереженні державного регулювання і нагляду;
- забезпечення повного і відкритого громадського контролю за фінансовими відносинами між учасниками системи;
- створення банку даних соціального страхування на випадок безробіття на основі результатів проведення комплексного моніторингу системи, інформаційного та статистичного забезпечення.

Успішна реалізація зазначених заходів дозволить сформувати потужну, ефективно діючу систему державного соціального страхування на випадок безробіття, яка ґрунтується на застосуванні прогресивного європейського досвіду, науково-обґрунтованих принципах та правилах розвитку даної системи.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного кваліфікаційного дослідження дозволяють зробити наступні висновки.

По-перше, безробіття – це соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування. Безробіття є невід’ємною складовою ринкової економіки, одним з негативних наслідків самої природи ринку, результатом дії його головного закону – попиту і пропозиції.

В свою чергу, система державного соціального страхування на випадок безробіття виступає саме тим фінансовим механізмом соціального захисту населення, який дозволяє компенсувати негативні наслідки безробіття, а саме, втрачений заробіток.

Результати проведеного аналізу сучасного стану ринку праці в Україні показали, що кількість безробітних у віці 15–70 років у 2018р., порівняно з 2017р. в Україні, збільшилася майже на 24 тис. осіб, або 1,5%, та становила 1,7 млн. осіб.

Рівень безробіття населення (за методологією МОП) у цілому по Україні в 2018 р. порівняно з 2017 р. збільшився на 0,2 в.п. та становив 9,3% економічно активного населення зазначеного віку, а серед населення працездатного віку – 9,7%. Відповідний показник по країнах Євросоюзу (8,5%) був нижчий, ніж в Україні. Найвищий рівень безробіття спостерігався серед молоді віком 15–24 роки, а найнижчий – серед осіб віком 40–59 років.

Рівень безробіття населення працездатного віку (за методологією МОП) у 4 рази перевищував рівень зареєстрованого безробіття, розрахованого по відношенню до економічно активного населення працездатного віку.

Слід зазначити, що у 2018р., порівняно з 2017р., більшість безробітних шукали роботу самостійно (74%), а решта зверталася за допомогою до

Державної служби зайнятості, яка виступає виконавчою дирекцією Фонду соціального страхування на випадок безробіття в Україні.

Аналіз фінансового стану даного Фонду соціального страхування на випадок безробіття показав, що протягом досліджуваного періоду (2016 – 2018 рр.) доходи бюджету Фонду мали стабільну тенденцію до зростання. В структурі доходів Фонду майже 100% склали страхові внески (надходження від єдиного соціального внеску), що є позитивним в діяльності Фонду і є підтвердженням того, що процес формування надходжень Фонду має страховий характер.

Переважаюча частина коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття використовується на виплату матеріального забезпечення та надання соціальних послуг застрахованим особам, а це говорить про те, що даний Фонд виконує законодавчо закріплене основне його завдання, а саме, фінансування послуг із соціального захисту населення.

Основною соціальною страховою виплатою з даного Фонду є допомога по безробіттю. Розмір допомоги по безробіттю в Україні залежить від страхового стажу особи, її середнього заробітку за 12 місяців перед настанням безробіття та тривалості періоду безробіття. Чим тривалішим є період безробіття, тим меншим є розмір допомоги. А це, в свою чергу, спонукає безробітню особу активно шукати роботу.

Виходячи з наведених показників розмірів допомоги, ми вважаємо, що рівень перерозподілу коштів даного Фонду з метою соціального захисту безробітного населення є недостатнім. Мінімальний розмір допомоги по безробіттю на кінець 2018 року становив 1630 грн (що навіть менше прожиткового мінімуму для працездатних осіб), максимальний – 8028 грн.

Саме тому, на нашу думку, основними проблемами розвитку системи соціального страхування на випадок безробіття, що потребують свого вирішення є: пошук шляхів зростання доходної бази Фонду соціального страхування на випадок безробіття та збільшення розмірів страхових виплат, що дозволить підвищити рівень соціального захисту безробітних осіб.

На нашу думку, у межах системи соціального страхування має функціонувати такий фінансовий механізм, який був би спроможний забезпечити максимально можливу мобілізацію фінансових ресурсів та контроль за їх ефективним використанням.

В роботі запропоновано використовувати регулятивний механізм забезпечення фінансовими ресурсами соціального страхування, функціонування якого має здійснюватись на основі дотримання таких важливих принципів як:

- поступове наближення соціальних страхових нормативів до європейських стандартів;
- узгодження інтересів донорів та реципієнтів соціальних страхових виплат;
- обов'язковість громадського контролю за рухом фінансових ресурсів.

Поряд з цим, вважаємо, що сфера соціально-трудова відносин генерує в собі потужний резерв можливостей щодо забезпечення фінансової стабільності системи соціального страхування. А саме, оскільки заробітна плата є базою нарахування ЄСВ, тому сталість системи соціального страхування в Україні можливо забезпечити на основі ефективної і достойної оплати праці громадян.

Такий підхід до організації системи державного соціального страхування в Україні дасть можливість зменшити соціальну напругу в суспільстві і буде сприяти поліпшенню соціального захисту населення та підвищенню рівня його життя.

В цілому на нашу думку, довгострокова програма реформування державного соціального страхування на випадок безробіття має включати наступні положення: збереження автономного характеру функціонування фінансової системи соціального страхування на випадок безробіття і недопущення її об'єднання з державним бюджетом; поступова децентралізація системи і передача частини функцій управління на рівень

трудоу колективів та об'єднань роботодавців при збереженні державного регулювання і нагляду; забезпечення повного і відкритого громадського контролю за фінансовими відносинами між учасниками системи; створення банку даних соціального страхування на основі результатів проведення комплексного моніторингу системи, інформаційного та статистичного забезпечення.

Вважаємо, що реалізація зазначених положень дозволить суттєво підвищити ефективність роботи системи соціального страхування на випадок безробіття, насамперед у вирішенні питання забезпечення фінансової збалансованості фонду та зростання рівня соціального захисту застрахованих осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баланда А.А. / Соціально-економічні ризики та наслідки безробіття в Україні // Економіка та держава. – 2012. – №4. – С. 75-78.
2. Баранник Л. Б. Фінансовий механізм системи соціального захисту населення України: проблеми становлення та перспективи розвитку [Текст] : монографія / Л. Б. Баранник. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2012. – 495 с.
3. Білик О.І. Перспективи реформування вітчизняної системи соціального страхування / О.І. Білик // Ефективна економіка. – 2014. – № 7. – С. 19.
4. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії : Вступ до фінансової науки [Текст] / Ш. Бланкарт ; пер. з нім. С. І. Терещенко, О. О. Терещенко ; передмова та наук. редагування В. М. Федосова. – К. : Либідь, 2000. – 654 с.
5. Боднарук М. І. Правове регулювання соціального страхування в Україні : монографія / М. І. Боднарук. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – 472 с.
6. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту в Україні. — К.: Знання, 2008. — 663 с.
7. Бурак В. Підвищення прожиткового мінімуму як підстава для перегляду розміру заробітної плати та інших соціальних виплат / В. Бурак // Юридичні факти в системі правового регулювання. Зб. наук. Праць. Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 лист. 2015 р.) / за заг.ред. Н. М. Пархоменко, М. М. Шумила, І. О. Ізарової. – К.: ВД «Дакор», 2015. – С. 152–155.
8. Вікнянська А. О. Схема фінансового механізму соціального страхування [Електронний ресурс] / А. О. Вікнянська // Глобальні та національні проблеми економіки. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/140.pdf>.
9. Внукова Н.М. Соціальне страхування: Кредитно-модульний курс.

Навчальний посібник/ Н.М. Внукова, Н.В. Кузьминчук. – Київ: ЦУЛ, 2009. – 412с.

10. Вольська А. О. Напрями модернізації системи соціального страхування в Україні [Текст] : монографія / А. О. Вольська. – Кам'янець–Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. – 256 с.

11. Ганслі Т. М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки [Текст] / Теренс М. Ганслі. – К. : Основи, 1996. – 226 с.

12. Гафарова К. Є. Європейські соціальні стандарти та їх імплементація в Україні / К. Є. Гафарова // Академічний огляд. – 2011. – № 1 (34). – С. 25-31.

13. Горна М. О. Статистичне забезпечення управління фондами соціального страхування: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.10 / Горна Марина Олексіївна ; ДВНЗ “Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана”. – К., 2016. – 232 с.

14. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах // Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний Фонд України, 2017. – 66 с. – [Електронний документ] – Режим доступу – [mlsp_stat_dec2010.pdf](#).

15. Звіт про використання коштів соціального страхування на випадок безробіття // Урядовий кур'єр. – 2016. – №210. – 8 листопада. – С. 8.

16. Коваль О.П. Модернізація системи соціального страхування в Україні. Аналіт. доп. — К.: НІСД, 2014. — 38 с. — URL: www.niss.gov.ua/.../socstrah_Ukr-0b6f2.pdf.

17. Козюпа С.В. Державне соціальне страхування як важлива складова системи соціального захисту в реалізації соціальної політики держави / С.В. Козюпа // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія. – 2014. – Т. 239, Вип. 237. – С. 70–74.

18. Конопліна, Ю. С. Система соціального страхування в Україні : сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] : монографія / Ю. С. Конопліна. – Суми : Університетська книга, 2013. – 264 с.
19. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
20. Кравчук Ю. Б. Підвищення якості трудового потенціалу: зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / Ю. Б. Кравчук. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2011/Economics/5_80601.doc.htm.
21. Кропельницька С. О. Соціальне страхування [Текст] : навч. посібник / С.О. Кропельницька, Т. В. Солоджук. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 336 с.
22. Кундицький О. О. Страхування на випадок безробіття як інструмент фінансового забезпечення розвитку робочої сили в Україні / О.О. Кундицький // Прогнозування та державне регулювання економіки. – 2009. - Вип. 24-25. – С. 63-68.
23. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист / Е. Лібанова, О. Палій. – К.: Основи. – 2004. – 491 с.
24. Лібанова Е. Соціальна стратифікація українського суспільства і передумови становлення середнього класу / Е. Лібанова // Нова політика. – 2014. – №1. – С. 8–9.
25. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. — К., 2015. — 356 с.
26. Мальований М. І. Фінансове забезпечення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні [Текст] / М. І. Мальований // Економічний часопис–XXI. – 2013. – № 11–12 (2). – С. 41–44.
27. Мальований М. І., Бечко П.К., Бечко В.П. Соціальне страхування. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 496 с.

28. Маршавін Ю.М. Особливості організації державного соціального страхування на випадок безробіття в умовах соціально-економічної нестабільності / Ю.М. Маршавін; Ринок праці та зайнятість населення, 2014. – №4. – С.3-8.
29. Масюра О. М. Безробіття та наслідки його впливу на економіку України. //Економіка та держава. – 2019. - №8. - С.60-62.
30. Міненко В.Л. Методологічні підходи до визначення сутності державного регулювання ринку праці і зайнятості населення. / В.Л. Міненко // Економіка та держава. – 2015. - №1. - С. 75-78.
31. Надрага В.І. Соціальні ризики в трудовій сфері. — К.: Інститут демографії та соціальних досліджень, 2015. — 471 с.
32. Національна система загальнообов'язкового державного соціального страхування : сучасні проблеми та стратегія розвитку [Текст] : монографія / Е. М. Лібанова та ін. ; Ін-т демографії та соц. досліджень НАН України. – К., 2006. – 178 с.
33. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 № 1698-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80>.
34. Пособие по безработице в США, Германии и Франции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://posovesti.com.ua/Article.aspx?ArticleID=464>.
35. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 №1533-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
36. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17/print1448191825302238>.

37. Про затвердження бюджетів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2016-2018pp. : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show>

38. Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності : Наказ Мінсоцполітики України від 15.06.2015 № 613 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0821-15>.

39. Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Постанова від 26.11.2014 № 675 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/675-2014-%D0%BF>

40. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

41. Про мінімальний розмір допомоги по безробіттю: Постанова Правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття від 04.12.2015 № 77. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/doccatalog/document?id=391346>.

42. Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням: Постанова КМУ від 26.09.2001 № 1266 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1266-2001-%D0%BF>.

43. Про сприяння зайнятості і захист від безробіття : Конвенція МОП №168 від 9 червня 1988 року // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. Т. 1. – Женева : Міжнародне бюро праці, 2001. – С. 1373–1384.

44. Савченко Н.Г. Соціальне страхування як механізм забезпечення

соціальної безпеки суспільства// Фінансова політика як складова економічного розвитку: всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16-17 квіт. 2014 р.): тези доп. / І.Я. Чугунов, М.В. Тарасюк, Т.В. Канєва та ін.; відп. за вип. І.Я. Чугунов. –К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014.

45. Савченко Н.Г. Сучасні тенденції формування та використання фінансових ресурсів системи соціального страхування України / Н.Г. Савченко // Вісник КНТЕУ. –2010. – №1. – С.110 –118.

46. Сидорчук А. А. Показники оцінки збалансованості фінансових ресурсів державного соціального страхування [Текст] / А. А. Сидорчук // Україна : аспекти праці. – 2012. – № 7. – С. 17–22.

47. Соціальне страхування: навч. посіб. / І.Г. Благун, Ю.М. Кушнірчук, Р.П. Підлипна; Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Львів: СПОЛОМ, 2015. — 270 с.

48. Соціологія праці та зайнятості: шляхи інституціоналізації та перспективи розвитку: зб. наук. пр. VII Міжнародної науково-практичної конференції: [редактори-координатори М.П. Лукашевич, М.В. Туленков] – К.: ІПК ДСЗУ, 2016. – 330 с.

49. Стан ринку праці в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua>.

50. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора [Текст] / Дж. Ю. Стиглиц ; пер. с англ. – Москва : Изд-во МГУ, ИНФРА-М, 1997. – 720 с.

51. Страхові послуги: підручник. — у 2 част. / За ред. В.Д. Базилевича. — К.: Лотос, 2014. — 496 с.

52. Чанишева Г. І. Соціальний захист у разі неповної зайнятості: стандарти Європейського Союзу та законодавство України / Г. І. Чанишева // Право України. – 2016. – № 8. – С. 40-46.

53. Чугунов І. Я. Фінансово–економічне прогнозування і планування [Текст] : монографія / І. Я. Чугунов, Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький. – К. : НДФІ, 2007. – 312 с.

